

zakonom uvrstila med učne predmete ljudske šole tudi verouk. S tem ji je odprla vrata v šolo, kjer je vedno bolj razširjala in utrjevala svojo moč.

S tem bi bil klerus lahko zadovoljen. Toda ker je bil razvajen, ni bil zadovoljen, temveč je vedno rval proti drž. šol. zakonu, mobilizoval proti novi šoli kmetiško prebivalstvo, dokler ni l. 1883. v zvezi s fevdalci in nekaterimi poslanci dognal, da je bil drž. šol. zakon izpremenjen v nekaterih bistvenih določbah.

Šolska novela iz l. 1883. namreč določa, da je na občinah ljudskih šolah po izpolnjenem šestletnem obiskovanju na kmetih in otrokom neimovitih ljudi po mestih in trgih iz ozirov vrednih razlogov dopuščati olajšave glede na mero, koliko jim je pravilno hoditi v šolo. Te olajšave obstoje v tem, da se poučevanje skrči na neki del leta ali na pol dne ali na posamezne dneve v tednu. — To je bil usoden korak — nazaj: od 8letne šolske dobe k 6letni! Poleg tega zla je prišlo še zlo, da se je uvedla ponavljajna šola in zopet uveljavil poldnevni pouk in da se je tudi izobrazba učiteljstva izdatno poslabšala. Razen te potvare drž. šol. zakona iz l. 1869. so dobili klerikalci še drugo koncesijo, da mora biti namreč prosilec za kako voditeljsko mesto izprašan iz verouka onega veroizpovedanja, ki mu pripada večina šole obiskujočih otrok. A še ena določba je, ki utrja vpliv duhovščine na šolo. Imenovana novela namreč določa, da je treba za izstop iz šole imeti razen potrebnega znanja v branju, pisanju in računanju tudi potrebno znanje v verouku.

Tako je dobila duhovščina v šoli pač toliko moč, da bi ji bilo lahko dovolj, ako bi ne gojila še pohlepnejših želj: Osvojiti si hočem vse šolstvo, odvisno napraviti od sebe vse učiteljstvo! — Tako vihra ta boj naprej do današnjih dni, ko je nemara še slabše, nego je bilo v dobi konkordata, ker se je vpliv klerikalizma povečal, zato tudi boj poostрил, kar nam lahko izpričajo na primer tovariši s Kranjskega, ki čutijo na tilniku trdo klerikalno pest.

Državni šolski zakon je zagrešil še eno napako, ki je ne smem prezreti niti ob tej priliki. To je namreč § 55., naš stari, že neštetokrat obkritikovani znanec, ki govori o službenih prejemkih učiteljstva. Največja napaka tega paragrafa je ta, da ne navaja gotove minimalne plače, temveč določa z navadno frazo, da je najmanjša prejemka odmeriti tako, da učitelj niso primorani truditi se s postranskimi opravili, ampak da lahko vso svojo skrb obračajo na svoj poklic, in da je učiteljem tudi še mogoče, svojo rodovino preživljati primerno okolnostim dotičnega kraja.

To določilo je tako splošno, da obsega lahko vse ali pa nič. In ker je zadnje lažje in cenejše, se drže zadnjega, in zato se mora učiteljstvo od pamtiveka do danes truditi s postranskimi posli, da more sebe in svojo rodovino preživljati, ako se neče zadovoljevati — s stradanjem.

Logično bi bilo, da bi država z državnim šol. zakonom obenem zagotovila učiteljstvu primerno eksistenco, ker je oboje — šola in učiteljstvo — kakor sem dokazal, določila sebi v korist. Ker tega ni storila, je zagrešila na učiteljstvu velik socialni pregrešek — izkoriščanja in izrabljanja. Ta pogrešek se obsoja danes bolj nego se je kdaj prej, ker je socialna zavest prešinila vse sloje po vsem svetu, ker se danes bolj nego kdaj prej izkuša uveljaviti izrek sv. Pavla apostola, da je vsak delavec vreden svojega plačila. — Samo avstrijska vlada, ki si je v členu XVII. državnega osnovnega zakona pridržala glede na vse šolstvo pravico najvišjega vodstva in najvišjega nadzorstva, samo ta vlada nima smisla za socialne potrebe svojega ljudsko-šolskega učiteljstva. Samo to naj dela še danes tla!

Menda ni predmeta, ki bi učiteljstvo o njem že tolikokrat in tako vsestransko razpravljalo kakor o svojem gmotnem položaju — zadeva je tako splošno znana, da je vsaka beseda odveč. „Über diese könnten Dichter schreiben hunderttausend Bände.“ Kake prijateljice ima učiteljstvo glede rešitve tega vprašanja v klerikalcih, se je videlo zadnji čas v deželnem zboru kranjskega, kjer je večina — S. L. S. — kratkomočno postavila to zadevni nujni predlog na dnevni red.

Vse to so bile in so zapreke, da se vrši prepoved ljudskega šolstva tako počasi. Vendar

pa je opaziti napredek, ki je dokaz vrlin državnega šolskega zakona, kakršen je bil brez popačenja pred novelo iz leta 1883.

Pred drž. šol. zakonom ubogi trimesečni, šestmesečni, naposled dveletni preparandovski kurzi z najprimitivnejšo izobrazbo — poslednjem sodobnem učiteljskem, ki pa seveda današnjim časom več ne odgovarjajo in ne zadoščajo. —

L. 1865. je prišel na eno šolo povprečno 1 učitelj, od 2.234.180 šolodolžnih otrok ni uživalo 565.084 otrok nobenega pouka. Povprečno je imela vsaka šola 100 otrok, v Bukovini 300.

Stališče učitelja v tej strašni dobi je bilo grozno: Bil je cerkvenik, ki je moral svojega župnika in dekana ogovarjati z „Vaša milost“ in mu pokorno poljubiti roko. Brez vsakih pravic, brez ugleda in moči je bil lačen in raztrgan suženj svojemu mogočnemu gospodu. L. 1865. je dobival učitelj povprečno na Dunaju letnih 346 gld., v Lincu 189 gld., v Solnogradu 155 gld., v sekavski škofiji 151 gld., v lavantinski škofiji 159 gld., na Goriškem 203 gld., v Trstu 421 gld., v Trientu 71 gld., na Predarlškem 94 gld., v Olomuecu 182 gld., na Češkem in Moravskem največ 257 gld. itd. — Motivno poročilo k državnemu šolskemu zakonu na državni zbor pravi doslovno: „V splošnem je dosejanja odškodnina, prav posebno ona podučiteljev tako na kmetih kakor v mestih z ozirom na velevažni poklic tega stanu in z ozirom na draginjo živil popolnoma nezadostna. Celo v Avstriji pod Anizo dosežajo nekatere učit. plače komaj 100 gld., na Gorenjem Avstrijskem pa niso redki podučitelji, ki dobivajo v gotovini 50 gld. Na Češkem in Moravskem, kjer je ljudska šola primeroma dobro napredovala, je v več krajih položaj učiteljev jako žalosten. Ne samo na kmetih ni plača zadostna, ampak tudi v mestih se ne more imenovati primerna. Seveda se dobi tu prilika za postranski zaslužek. Toda na ta način dobljeno boljše stališče ni šoli v korist, ker mora učitelj svojo najboljšo moč porabiti v boju za obstanek, a za napredek in izobrazbo mu ostaja malo.“

Tako so sodili tisti čas, tako bi morali soditi tudi danes! Od sodbe pa bi morali preiti k dejanju in učiteljstvo kratkomočno dostojno in primerno plačati! To je vsa modrost.

Seveda je bila slabo izobraženemu in beraško plačanemu učitelju enaka tudi šola. Ves pouk je slonel na brezmišelnem klepetanju besed, medtem ko se je razum popolnoma zamenjal. § 42. poštitske šolske ustave je celo svaril pred boljšim poučevanjem. Tam se je zahtevalo, da se „das Auswendigzulernde“ čvrstavo obdrži in „auf einzelne Beispiele angewendet werden könne.“

Take uboge, zanikrne šole so obiskovali marljivejši učenci šest let, mnogo pa jih je uživalo samo petletni in štiriletni pouk. Toda nikaner ne mislimo, da je bil teh 6 let pouk celodnevni. L. 1866., ko je pruski učitelj zmagal avstrijskega generala, je imelo v Avstriji le 9871 šol vse leto celodnevni pouk; 2585 šol je imelo vse leto poldnevni pouk, 2078 šol le pol leta celodnevni pouk in 258 šol le pol leta poldnevni pouk.

To žalostno šolo je končal državni šolski zakon iz leta 1869. Izobrazbo učiteljstva je razširil od 2 let na štiri leta ter je uvedel na učiteljska realije, potem pedagogiko, psihologijo in logiko. Učitelje je napravil neodvisne od duhovščine ter dvignil njih materialno in socialno stališče. Šolska obveznost se je določila od 6. do 14. leta. Tako sta se za vzgojo mladine pridobili dve najboljši leti — od 12. do 14. — ko je že zrelejši duh najsprejemljivejši v vsi šolski dobi. Tudi v ljudske šole so se uvedle realije. Jezikovnemu pouku in računstvu se je postavil višji učni smoter, ves pouk se je poveril moderno izobraženemu učiteljstvu. Temu je bilo naročeno, da posebno izobraža razum otrok, da jih dovede do samostojnega razsojanja in do duševne samostojnosti. Izboljšale so se šolske knjige, nove uvedle za realije in šole opremile z učnimi pripomočki zlasti za nazorni nauk. Štirirazredno prejšnjo najvišjo kategorijo stare šole je državni šolski zakon razširil v petrazredne do osemrazredne ljudske šole in v večjih krajih ustanovil meščansko šolo kot najvišji tip našega obsega ljudskega šolstva, zmanjšal je število učencev za vsak razred in pomnožil število učiteljstva.

Vse, kar sem navedel doslej, je zgodovina

avstrijskega šolstva, in nihče ne more in ne bo mogel tega ovreči.

Da je zakonski načrt že tedaj, ko je prišel v razgovor v državni zbornici, imel vsakovrstnih nasprotnikov, ki so z vsemi mogočimi očitki izkušali preprečiti njega sprejetje, dokazuje govor tedanjega naučnega ministra dr. pl. Hasnerja z dne 23. aprila 1869. l., ko je zavračal očitanja in zagovarjal načrt. Med drugimi je dejal: „Sedaj prihajam do tretje kategorije ugovorov, to je do onih, ki trdijo, da obsega zakon nevarne idealizem. — Doslej se otroci gotovo niso preveč učili, pa mislim, da se tudi v bodočnosti ne bodo. Ta ugovor me nikakor ne straši. En ideal mora imeti vsak človek, imeti ga mora tudi postavodajalna oblast; če stremimo za tem idealom, je dobro v vsakem oziru. Ako ga ne dosežemo, mu pridemo vsaj bliže, in ako mu ne pridemo bliže, tedaj postanemo v hrepenenju po njem boljši in jačji, in to je tudi že nekaj in to je celo jako mnogo.“

Res, daleč smo še do ideala. Poldnevni pouk in olajšave šolskega obiska, prenapolnjenosti in pomanjkanje šol — vse to slabo vpliva na kulturno povzdigo ljudstva; saj imamo še vedno nekatere dežele, ki štejejo 30 do 50 % analfabetov. Toda v primeri z dobo pred uvedbo državnega šolskega zakona smo vendarle nasploh napravili velikanski korak naprej.

Vseh 40 let, odkar je drž. šol. zakon v veljavi, je imel toliko skritih in odkritih nasprotnikov kakor nobena druga slična ustanova. Toda vzlic temu in vzlic težkim bremenom, ki so ležala vso to dobo na občinah in vkljub vsem drugim zaprekam, ki so stale izvedbi zakona in izpopolnitvi ljudskega šolstva na poti, je vendar napravilo šolstvo v Avstriji v zadnjih 40 letih tak razvoj, kakršnega ne pomni zgodovina avstrijskega šolstva!

Naj zopet govore števila!

Od 21.114 učiteljev se je dvignilo število učnih oseb do leta 1906. na 64.561, torej se je število več kakor potrojilo. Seveda se je pomnožilo tudi število šolskih otrok. Leta 1871. je obiskovalo ljudske in pa meščanske šole 1.820.710 otrok, leta 1906. pa je to število zraslo na 4.172.622 otrok. Število šolskih otrok se je torej nekaj več kot podvojilo. Leta 1871. je prišlo na eno učno osebo povprečno 82 otrok, leta 1906. pa 61 otrok. Povsod torej očividni napredek.

Morda bolj za današnje čase nego za one dni, ko je državni zbor razpravljal o državnem šolskem zakonu, so znamenite besede naučnega ministra dr. pl. Hasnerja: „Priznavam čisto odkrito, da imam o narodih Avstrije vse boljše mnenje, kakor je ono, ki so ga tu izrekli nasprotniki zakaj mogoče je doseči ta ideal, četudi z naporom vseh sil. Seveda ne smemo reči, da nismo dovolj močni za dobro ljudsko šolo. Ampak če nimamo nobene dobre ljudske šole, ne bomo nikoli močni. V tem vrtinec obupnosti pa ne pridemo nikamor naprej. Svoje moči moramo dvigniti in prešiniti nas mora prepričanje, da je ljudska šola — ako že ni edini odločilni moment — pa vendar bistveno odločujoč moment z ozirom na obe strani kulture, ne le z ozirom na duševno samo, ampak tudi z ozirom na materialno, da je ekonomski položaj — torej moč zmagovanja bremen — bistveno pospešen z uspehi ljudske šole. Nesamona bojnem polju, ampak tudi na polju, ki ga obdeluje kmet — povsod odločuje ljudska šola. Temu pritrdi vsak, in zatagadelj potrebujejo ravno najubožnejše dežele pred vsemi drugimi dobrih šol.“

Tako je bilo pred štiridesetimi leti, tako je danes in tako ostane vekomaj. Zato je pa popolnoma opravičena in v razvoju vsega človeškega rodu dovoljno utemeljena sodba: Kdor neče ljudstvu, narodu, človeštvu dobro, ta mu ne da šol, in kdor mu ne da šol, taje njegov sovražnik!

Seveda ne smemo rok držati navzkriž, temveč moramo z vsemi silami in z vso energijo delati, da se odstranijo pomanjkljivosti in napake, da pride državni šolski zakon zopet v prvotni svoji obliki v veljavo, da ga bodo izvajali nasproti vsem slojem in vsem narodnostim enako pravično!

Pol žalostna in pol vesela čuvstva nas navdajajo sedaj, ko slavimo 40letnico drž. šol. zakona. Preveč so ga bili pred 26 leti popačili, nego da bi mogli ta jubilej praznovati s čistim zanosom in neskaljeno radostjo. A če

pogledamo v ono dobo nazaj in stavimo ob njo sedanje dni, vidimo do neba kipeč razloček: tam mračna globel duševnega hiranja in uboštva najširših plasti ubogega človeštva, tu lepa zgradba smotrnega, vztrajnega kulturnega dela, ki je potegnilo vse ljudi iz nižnj duševne in socialne odvisnosti do samostojnega mišljenja, do vstajenja duševnih sil, do samozavesti in mogočnega socialnega gibanja, ki ustvarja človeštvu sigurno podlago materialne blaginje. Iz prebujenih duš, tam od dna živega srca, tam s trdne, z vsem naporom in bojem priborjene materialne podlage odmeva do visokega neba preko vse široke zemlje ena ponosna pesem: Človek sem!

Ta pesem se glasi kakor protest proti tistim, ki so jo desetletja siloma dušili; glasi se kakor veličastna himna v proslavo šoli, ki je vsem enako dobra in pravična.

A tudi njemu v hvalo naj služi te pesmi bučeči odmev, tudi njemu, ki je — sam ubožen, izkoriščan, teptan in zaničevan, v najsilnejših duševnih mukah, v najtežjem materialnem položaju, vse dni in, reči smem, vse noči služil domovini in človeštvu, njemu — učitelju!

Tudi njega je dvignil državni šolski zakon, tudi on poje danes: Človek sem!

Blagor kranjskemu učiteljstvu!

„Slovenski Narod“ je priobčil prošnjo upokojenega kranjskega učitelja na deželni zbor. Ta prošnja osvetljuje učiteljske razmere na Kranjskem tako drastično, da jo ponatiskujemo v naslednjem v celoti:

Vdano podpisani nadučitelj v p., rojen v Goricah nad Kranjem l. 1846, dostojen v Stari trg pri Poljanah, bivajoč v Begunjah pri Lescah, služboval sem na raznih šolah na Kranjskem in v Trbovljah-Vode na Štajerskem od 1876. do konca 1905., oziroma 1907. leta — torej par mesecev manj, nego trideset let.

Bolezen, katero sem si vsled mojemu zdravju ne prijajočega zraka — osobito slabe pitne vode v Starem trgu pri Poljanah nakopal, bila je posledica moje predčasne vpokojitve, datirane z dnem 15. septembra 1905, št. 4296 (začasno) oziroma z dnem 30. julija 1907, št. 1911 (stalno).

V vpokojnino vsteli so mi — 26 let — t. j. definitivna leta, dočim so mi blizo štiri proviziorna leta — in povrh še tretjo starostno doklado enostavno kar naravnost — odbili.

Pokojnine so mi z zgoraj navedenim vpokojninskim dekretom (stalnim) z dnem 30. julija 1907, št. 1911, priznali 1051 K ali mesečnih 87 K 60 v.

Sam sodniško ločen oženjenec s tremi živimi otroci, katere moram sam s svojimi učiteljskimi dohodki brez kakkega drugega premoženja ali kakkega postranskega zaslužka preživljati, razen najstarejšega sina Rudolfa, katerega sem spravil v službo pri c. kr. državni železnici v Trstu.

Meni za mojo osebo določenih je 50 K na mesec, žena pa, katera z dvema hčerkama biva v Ljubljani, do biva iz moje pokojnine zase in za obe hčeri skupaj mesečnih 36 — piši šestintrideset kronc.

S to in tako pokojnino brez vsakega premoženja ali drugih dohodkov — pa naj stanu primerno — živimo! — Ironija — naša šolska postava.

Vrhutega — neozdravljiva bolezen v družini! — Ena navedenih hčerk — 17letna Angela — je od rojstva smpadavična ali epileptična — tako, da revica niti šole ne more obiskovati — in je vsled tega popoln analfabet, ter je vsled te grozne bolezni mati prav mnogokrat kar po cele dni, od jutra do večera z njo zaposljena. — Hčerka Maksimilijana obiskuje pa drugo leto višjo mestno deklško šolo v Ljubljani.

Sram me je kot omikanca povedati tukaj, kako po beraško-siromašno se preživljamo, kako po pasje — stradamo. Zatrdim pa takoj tukaj, da bi i še nadalje voljno in potrpežljivo

Dalje v prilogi.